

Nafiz Kotan (1887-1948)

Nafiz (Kotan) Bey, aslen Erzurum merkeze bağlı Muratgeldi (Dinarkom) Köyü'ndendir ve 1887 yılında dünyaya gelmiştir. Ailesi Erzurum'un tanınmış ailelerindedir. Babası Hacı Ahmet Efendi, annesi Esmâ Hanım'dır. Necip adında bir erkek ve Nazire adında bir kız kardeşi vardı. 1899 yılında 12 yaşında iken babasını kaybetmiş, kendi döneminde tanınmış bir kişi olan amcası Mustafa Kotan Ađa'nın yanında eğitimini tamamlamıştır. Müteakiben ailenin mesleği olan ticaret hayatına atılmıştır. Bir süre amcası ile çalışmış ve ticarete dair becerilerini geliştirmiştir. 1903 yılında Şerifzade ailesinden 1887 doğumlu Makbule Hanım ile evlenmiştir. Bu evliliğinden sırası ile Turgut, Hikmet, Nimet ve Alaattin isimleri ile iki erkek, iki kız çocuğu olmuştur. Amcasının vefat etmesi üzerine muhtemelen 1912/1913 yılında İstanbul'a göç edip yerleşmiş ve ticaret hayatını kardeşi Necip Bey ile burada sürdürmüştür.

İyi bir vatansever ve İttihatçı olan Nafiz Bey, İstanbul'da halı ihracatı işi ile uğraşmış ve taahhüt işleri yapmıştır. İstanbul'da bulunduğu sürede yerli ve yabancı iş âlemi ile dostluk kurup, dış ilişkilerini geliştirerek, Avrupa'yı tanıma imkânı elde etmiş ve kısa sürede İstanbul'un önemli zenginlerinden biri olmuştur. Ancak ülkenin Birinci Dünya Savaşı'na girmesi ve ardından mağlup olması onu da derinden etkilemiştir.

Mondros Mütarekesi'nin akabinde İtilaf Devletlerinin İstanbul başta olmak üzere Osmanlı ülkesini işgale başlamaları, Türk İstiklal Harbi'nin fitilini ateşledi. Zor zamanlar, milletlerin içerisinde kahramanların çıkmasını ve onların ait oldukları topluma mal olmasını sağlar. Mustafa Kemal Paşa da bu zor zamanlarda 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkarak, bölgesel mücadeleleri topyekûn bir harekete dönüştürerek Milli Mücadele'nin lideri oldu. Mustafa Kemal Paşa başta olmak üzere, arkadaşları döneme damga vurup milletin gönlünde taht kurarken, döneme sessizce katkıda bulunan ve zamanla unutilan kahramanlardan biri de şüphesiz Nafiz Bey'dir.

Nafiz Bey, işgal edilen İstanbul'da bulunan mal varlığını satarak Anadolu'ya geçmiş ve Millî Mücadele'nin en önemli mali destekçilerinden birisi olmuştu. Daha 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi açılmadan önce Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları ile temas kuran Nafiz Bey, müteakip dönemde Ankara'ya yerleştiğinde oldukça varlıklı bir kişiydi ve nakit varlığı 10.000 altına denk gelmekteydi. Onun İttihatçı kimliği düşünüldüğünde, Anadolu'ya planlı bir şekilde geçtiğini söylemek mümkündür.

Nafiz Bey, Ankara'ya geldiğinde varlığını burada ki Osmanlı Bankasına yatırmış ve ilgili bankaya, bu paradan Mustafa Kemal Paşa'nın istediği kadar çekip kullanabileceği yönünde talimat vermişti. Söz konusu durum Mustafa Kemal Paşa'ya intikal ettiğinde, Paşa çok duygulanmış ve Nafiz Bey ile görüşerek kendisine niçin böyle bir şeye ihtiyaç duyduğunu sormuştu. Nafiz Bey; "memleket kurtulursa herkesin kurtulacağı, fakat Allah korusun bir felaket olur memleket kaybedilirse kendi servetinin hiçbir değerinin olmayacağı" yönünde anlamlı bir cevap vermişti. Müteakiben Mustafa Kemal Paşa'ya ne zaman ne miktar isterse paradan çekip kullanabileceğini söylemiş, hatta kendi Lincoln marka aracını da Mustafa Kemal Paşa'ya hediye etmek istemişti. Mustafa Kemal Paşa, aracı karşılıksız almak yerine sarayın aracı ile değiştirmek şartı ile kabul etmişti. Ancak Nafiz Bey'i bunlardan ziyade asıl ünlendiren onun orduya uçak bağışı oldu.

Türk İstiklal Harbinde, Yunanlılara karşı mücadele edilirken ordunun iğneden ipliğe kadar her şeye ihtiyacı vardı. Milli Mücadele'nin bu zorlu günlerinde Yunanlılar yüz civarında uçakla Türk ordusuna taarruz edip ciddi zayıat yaşatırken, Türklerin kendilerine bu yolla mukabele etmesi pek mümkün olmuyordu. Bu bağlamda Türklerin en acil ihtiyaçlarından biri uçaktı. Döneme genel olarak bakıldığında; Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ciddi mali sıkıntılar yaşadığı gibi uçak satın alma konusunda da oldukça güçlük çekmekteydi. Para bulunsa dahi uçak satacak ülke bulmak çok zordu. Anadolu ciddi bir abluka altındaydı. İşte böylesi zorlu bir dönemde Nafiz Bey, daha önceden kurduğu ticari ilişkiler sayesinde ve bizzat kendi parasıyla, İtalyanlardan Fiat R2 ve Breguet XIV A2 uçaklarından dört adet satın alarak orduya bağışlamıştı. Nafiz Bey'in orduya bağışladığı uçaklar Erzurumlu Nafiz -1, Erzurumlu Nafiz -2, Erzurumlu Nafiz -3, Erzurumlu Nafiz -4 şeklinde isimlendirilmişlerdi.

Nafiz Bey'in alıp orduya hediye ettiği uçaklar bu zor zamanlarda Yunanlılara karşı önemli görevler ifa etmiş ve onun, düşman üzerine bomba atan pilotları yer yer ödüllendirdiğine de şahit olunmuştu. Nafiz Bey hediye ettiği uçaklarla ilgili, farklı tarih ve günlerde Türkiye Büyük Millet Meclisi, Meclis Başkanı Mustafa Kemal ve Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşalara telgraflar göndermişti. Çektiği telgraflar Mecliste okunmuş, gerek Meclis gerek Mustafa Kemal ve gerekse İsmet Paşalar tarafından kendisine cevabi telgraflar yazılmıştı. Meclis tarafından çekilen telgraflarda Nafiz Bey'e teşekkür edilirken, Mustafa Kemal ve İsmet Paşalar da vatanperverliğinden dolayı kendisine oldukça övücü sözler söylemişlerdi.

Belirtilen dönemde Türk milletinin bir ferdi olarak Nafiz Bey'in şahsen uçak alıp orduya hediye etmesi oldukça anlamlıydı ve bu durum Meclis kayıtlarına, askeri yazışmalara, dönemin basınına yansıdığı gibi hatıralarda da geniş yer bulmuştur. Pilot Vecihi Hürkuş, Rasit Teğmen Avni Okar ve Yüzbaşı Zeki Doğan hatıralarında Nafiz Bey'in aldığı uçaklardan bahsetmektedir. Yine bu bağlamda Cumhuriyet döneminin ilk Hava Kuvvetleri Müsteşarı Orgeneral Muzaffer Ergüder de hatıralarında konu hakkında şunları yazmaktadır: "Tayyare adlarından bahsederken koca yürekli, zengin gönüllü, asil bir Türkün adını saygıyla anmak görevimdir. Erzurumlu Nafiz Bey, Evet bu büyük Türk, İstiklal Mücadelemiz esnasında Türk Hava Kuvvetlerini düşünen ilk zenginimiz olmuş, harbin doğurduğu imkansızlıkları para kuvvetiyle yıkarak dört tayyare satın almış ve bunları vatanın en muhtaç olduğu bir zamanda hediye ederek vatanperverliğin büyük örneğini göstermiştir."

Nafiz Bey'in doğrudan kendisinin parasını ödeyerek satın aldığı dört uçağın yanında, kesin olarak tespit edilemese de iki uçak parası verdiğine dair bilgiler de mevcuttur. Onun orduya, uçaklardan başka bağışları da söz konusudur. Bu bağlamda iki gambot satın alarak deniz kuvvetlerine bağışladığına, kaput bezi temininde orduya yardım sağladığına, Kastamonu civarındaki ordu birliklerine 203 arka çantası bağışı yaptığına dair kayıtlar bulunmaktadır.

Nafiz Bey, Millî Mücadele döneminde İnebolu-Ankara arasında taşımacılık yapan en önemli kişilerden biri olmuştu. Sahip olduğu otomobillerle nakliyat işi yaparken oldukça özverili bir çaba göstermiş ve bundan dolayı nakliyat işinde, Millî Mücadele'nin sonuna kadar Ankara Hükümeti tarafından daima tercih edilmiştir.

Nafiz Bey'in istiklal uğrunda gerçekleştirdiği faaliyetler, vatanseverlik ve hayırseverliğin nadir örnekleri arasında gösterilebilir. O, kişilik itibari ile iyi bir vatansever ve hayırsever olduğu gibi oldukça da alçak gönüllü bir kişiliktir. Yakın çevresindeki insanların da sıkça şahit oldukları üzere, yaptığı yardımlardan pek bahsetmez, kendisinin bulunduğu ortamlarda, hizmetleri konuşulduğunda oldukça rahatsız olduğu gözlenirdi. Kısacası Nafiz Bey yaptığı güzel işlerle övünmeyen, onları insani ve vatani bir görev olarak gören bir Türk beyefendisi olarak öne çıkmaktadır.

13 Ekim 1923'te Ankara'nın başkent olarak kabul edilmesi ve ardından Cumhuriyetin ilanı ile Türkiye'de büyük bir imar ve iskân faaliyeti başladı. Bu da beraberinde iş yapacak müteahhitlik firmalarının kurulmasını sağlayacaktı. Haliyle dönem içerisinde sektörün geleceğini kısa zamanda anlayarak bu alana yönelenler çıktı. Nafiz Bey de bu kişilerden biri idi ve Ankara'nın imarı sürecinde bir müteahhit olarak oldukça başarılı işler gerçekleştirecekti. Emin Sazak ve Nuri Demirağ ile birlikte Cumhuriyet döneminin en güçlü müteahhitleri arasında yer alacak, hatta bazı kayıtlarda en büyük olduğu ifade edilecekti.

Nafiz Bey, Cumhuriyet döneminde kardeşi Necip Bey ile birlikte Ankara'da İnşaat-ı Fenniye şirketini kurdu ve müteahhitlik yaptı. Cumhuriyet Ankara'sında şu önemli binaların müteahhitliğini gerçekleştirdi: Milli Savunma Bakanlığı, Gümrük ve Tekel Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Türkiye İş Bankası, Merkez Bankası, İller Bankası, Vakıflar Bankası Genel Müdürlüğü, Ankara Palas, Büyük Tiyatro, Türk Hava Kurumu, Kara Harp Okulu, Hıfzıssıhha Enstitüsü, Keçiören Çocuk Esirgeme Kurumu, Stadyum, Hipodrom, Çankaya Köşkü, Kızılay, Marmara Köşkü ve Etnografya Müzesi, Vakıf Apartmanları ve Ankara'nın ilk kaloriferli ve asansörlü binası olan Erzurumlu Nafiz Bey Apartmanı.

Ankara dışında da önemli müteahhitlik işleri gerçekleştiren Nafiz Bey, Alpullu Şeker Fabrikası, Eskişehir Şeker Fabrikası, Sivas Cer Atölyesi, İstanbul Tekel ve Likör Binası, Vasgit Barajı, Erzincan Deprem Evlerinin Birinci Kısım İnşaatı, Trabzon Numune Hastanesi ve İzmir'de Elhamra Sineması'nı inşa etti. Bu yapıların her biri kendi dönemi için oldukça önemli mekânlardı. Nafiz Bey'in gerçekleştirmiş olduğu inşaat işleri hakkında da döneme ait hatıralarda dikkate değer bilgiler bulunmaktadır. Bu kişilerden birisi Arif Hikmet Koyunoğlu bir diğeri ünlü iş adamı Vehbi Koç'tur. Bu bağlamda Koç, Nafiz Bey'in ticari hayatı hakkında hatıralarında önemli bilgiler vermekte ve Ankara'nın o dönemdeki en büyük müteahhidinin Nafiz Bey olduğunu ifade ederek önemli işler yaptığını söylemektedir.

Nafiz Bey, müteahhitlik yaparken dönemin önemli şirketlerine de ortaklık etmekteydi. Bu bağlamda hem kurucu üyesi hem de ortağı olduğu en önemli şirket, 1922'de merkezi Ankara'da kurulan Türkiye Milli İthalat ve İhracat Anonim Şirketi idi. Bu şirketin idare meclisinde yer almakla birlikte, 1925 yılında Ankara Milli Mensucat (Türk) Anonim Şirketi'nin de Yönetim Kurulu Üyeliğine seçildi. Mustafa Kemal Paşa'nın emri ile kurulan Türk Tayyare Cemiyetinin kurucu heyeti arasında yer aldı. Diğer yandan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu olarak bilinen ve Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk sosyal hizmet kurumu olan Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin kurucuları arasında bulundu. Nafiz Bey cemiyetin bir numaralı üyesi ve reis vekili idi.

Nafiz Bey, kişiliği, ticari hayatı ve yardımseverliği sayesinde Ankara'daki devlet erkânı ile oldukça iyi ilişkiler kurmuştu. Ankara'daki devlet erkânının önemli kısmını gündüzleri yazıhanesinde akşamları da evinde misafir etmekteydi. İhtiyaç hissedenlere yaptığı yardımlardan Erzurumlu hemşehrilerini de mahrum etmeyen Nafiz Bey'in, bu bağlamda dikkate değer övgüler aldığı dönemin kayıtlarında görülmektedir.

Ticari hayatında çok önemli başarılar sağlayan Nafiz Bey'in ekonomik durumu 1930'lu yılların ikinci yarısından sonra bozulmaya başladı. Tekrar İstanbul'a dönerek inşaat ve ticaret faaliyetlerine devam etse de işleri bir daha eskisi gibi olmadı. Şirketi de İş Bankası tarafından desteklenmeyince işlerini tasfiye etmek zorunda kalarak 1939 yılında memleketi Erzurum'a döndü.

Anlatılanlara göre, Nafiz Bey eşi ve çocukları ile Erzurum'a döndükten sonra bir süre bacanağı Şükrü Bey'e misafir olmuş, burada da inşaat ve ticaret işleri ile uğraşmış ise de umduğunu bulamamıştı. Erzurum'da Belediye Meclisi'nde de görev alan Nafiz Bey, kardeşi Necip ile 4 Ekim 1947'de Erzurum'a gelen Demokrat Parti Başkanı Celal Bayar'ın

onuruna Cumhuriyet Oteli'nde öğlen yemeği vermişti. Bu sıralarda Nafiz Bey 52 yaşlarında idi. Savaş yıllarının yorgunluğu, aşırı çalışması, ülkenin içinde bulunduğu güç durum ve tabii olarak işlerinin bozulması onu iyice yıpratmıştı. Şeker hastalığına yakalanmıştı ve hastalığı gittikçe ağırlaşmaktaydı. Nihayet kaldığı Cumhuriyet Oteli'nin odasında rahatsızlanarak şeker komasına girmiş, Numune Hastanesine bir diğer ifadeye göre de Mareşal Fevzi Çakmak Hastanesine kaldırılmış, tedavi sonuç vermemiş ve 17 Haziran 1948'de vefat etmişti.

Nafiz Bey'in cenazesi düzenlenen askeri törenle, Araplardüzü Mezarlığı'nda otuz üç askerin yattığı şehitliğe defnedildi. Mezarlık askeriye tarafından taşınınca buradaki şehitlerin naaşları ile birlikte onun cenazesi de Kars Kapı şehitliğine nakledildi. Taşınma sırasında tutulan evrakların yanması ile birlikte mezar yeri de kayboldu.

Dönemin kayıtlarında, askeri makamların Nafiz Bey'e hastalığı, ölümü ve sonrasında ciddi ilgi gösterdikleri anlaşılmaktadır. Bu durumun onun çağdaşlarının zihinlerine kazınan hayırseverliği ve vatanperverliği ile alakalı olduğu muhakkaktır. Günümüzde, göklerden gönüllere giren Nafiz Bey'in ismi bazı okullara verilmiş, Türk ordusuna hediye ettiği uçakların bir maketi Erzurum Havalimanı'na konulmuş, Erzurum ve Ankara'da müzelerde adına köşeler oluşturulmuştur. Ancak onun henüz daha yakın dönem Türk tarihi içerisinde hak ettiği yeri bulduğu söylenemez. Yeni çalışmalar ve farkındalıkların yakın dönemin isimsiz ve perde arkasında kalmış tarihi şahsiyetlerini göz önüne çıkaracağı muhakkaktır.

İbrahim Ethem ATNUR

KAYNAKÇA

Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı Arşivi İstiklal Harbi Koleksiyonu

Nafiz Kotan'ın Torunu Nafiz Kerim Kotan'ın Özel Arşivi

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: I, Cilt: 7.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: I, Cilt: 10.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: I, Cilt: 12.

ATNUR, İbrahim Ethem - KALEMLİ, **Hüseyin, Erzurum'un Yüzleri Göklerden Gönüllere Nafiz Kotan**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2016.

DAĞISTANLI, Mehmet, "Milli Mücadele'nin Unutulan Kahramanı Nafiz Kotan", **Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi**, Sayı: 337, Cilt: 57, Ocak 2015, ss. 52-56.

HÜRKUŞ, Vecihi, **Bir Tayyarecinin Anıları**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2000.

KOÇ, Vehbi, **Hayat Hikayem**, Çeltüt Matbaacılık ve Sanayi Ticaret A.Ş., İstanbul 1983.

KURT, Ali, "Nafiz Kotan Bey", **Türk Yolu Dergisi**, Mayıs-Haziran 2006, ss. 72-77

OKAR, Avni, **Türkiye'de Tayyarecilik 1910-1924**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004.

Orgeneral Muzaffer Ergüder'in Havacılık Anıları 1922-1930, Yayına Hazırlayan: H. İbrahim Fırtına, Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara 2009.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu -Anılar, Yazılar, Mektuplar Belgeler-

, Hazırlayan: Hasan Kuruyazıcı, Yap Kredi Yayınları, İstanbul 2008.

SARIKAYA, Makbule, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bir Sosyal Hizmet Kurumu: Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 34, 2007, ss. 321-338.

ŞEHİDOĞLU, Süreyya H., "Kurtuluş Savaşı'nda Bir Vatandaşımızın Uçak Bağışı", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, VIII/24, Temmuz 1992, ss. 601-604.

YALÇIN, Osman, "İstiklal Savaşı'nda Orduya Uçak Bağışlayan İşadamı: 'Erzurumlu Nafiz Bey'in Hayatı ve Çalışmaları", **Turkish Studies**, 6/13, Summer 2011, ss. 1585-1596.

YALÇIN, Osman, "Türk Havacılık Tarihinde Bağış Uçakları ve Havacılık Sanayii Kurulmasına Tesirleri", **Gazi Akademik Bakış**, Cilt: 3, Sayı: 6, Yaz 2010, ss. 191-212.

22/07/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/nafiz-kotan/?pdf=7161> adresinden erişilmiştir